

Damir TULIĆ

Katedra za umjetnost ranog novog vijeka

Odsjek za povijest umjetnosti

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci

UDK: 7.01:27

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

Primljeno: 18. prosinca 2025.

Biskup Teodor Diedo (1611. – 1625.) i korčulanska likovna baština: Nova promišljanja uz 400. obljetnicu prelatove smrti

SAŽETAK

Godine 2025. navršava se 400. obljetnica smrti jednog od najzaslužnijih korčulanskih biskupa, Venecijanca Teodora Diedo (1571. – 1625.). On je u svega 15 godina djelovanja u Korčuli, počevši od 1611. odigrao ključnu ulogu u implementaciji odredbi Tridentskog koncila. U tekstu se biskupova korčulanska epizoda promatra kroz prizmu povijesti umjetnosti te je uz rekapitulaciju poznatih činjenica vezanih uz Diedo kao naručitelja umjetnina, dosadašnje znanje nadopunjeno nizom novih zapažanja temeljenih na arhivskim dokumentima te komparativnim proučavanjem tekstova apostolskih i biskupskih vizitacija od 16. do 18. stoljeća. Biskup je bio naručitelj oltarne slike s prikazom Presvetog Trojstva s apostolima na istoimenom oltaru u Korčulanskoj katedrali, a na kojoj je izrađen i njegov donatorski portret, dok je za župnu crkvu u mjestu Čari kod istog majstora dao učiniti drveni oltar sa slikom Nevjera svetog Tome. Obje su nastale u drugom desetljeću 17. stoljeća, a za potonju se predlaže datacija u 1612., odnosno 1613. godinu. Kameni oltar za Leandrovu sliku u Katedrali izradio je 1620. korčulanski klesar i kipar Ivan Pomenić, ujedno i protomajstor katedrale u Hvaru. U radionici ovog je majstora, umrlog u Korčuli 1667., najvjerojatnije je 1658. izrađena replika spomenutog oltara za župnu crkvu u mjestu Smokvici. U tekstu se po prvi put analizira forma, funkcija te smještaj (i seljenje) novog tipa krstionice koja je uvedena u Katedralu u prvom desetljeću 17. stoljeća. Ona je postala model za druge krstionice u župnim crkvama otoka Korčule, a upravo je biskup Diedo odigrao ključnu ulogu u širenju ovog tipa krstionice budući da one sačuvane u Čari i Smokvici nose njegov natpis na bazi.

KLJUČNE RIJEČI: *biskup Teodor Diedo, Korčula, Čara, Smokvica, Leandro Bassano, klesar Ivan Pomenić, oltar, krstionica, 17. stoljeće*

Godina 2025., koja kronološki zaokružuje prvu četvrtinu 21. stoljeća, obilježava značajne obljetnice na međunarodnoj, nacionalnoj i lokalnoj razini. Tako se, primjerice, u njoj spominje 1700. obljetnica Ekumenskog koncila u Niceji (325.), jednog od presudnih događaja za povijest kršćanstva, ili pak 65. obljetnica od završetka ne manje važnog Drugog vatikanskog sabora (1962. - 1965.). U Hrvatskoj se 2025. slavi 1100. obljetnica Hrvatskog kraljevstva (krunidba kralja Tomislava 925.), ali i Prvog splitskog crkvenog sabora (925.) kao događaja od iznimne važnosti za nacionalnu povijest i identitet. Konačno, u jubilarnoj 2025. na mikro razini u Korčuli je proslavljena iznimno važna 450. obljetnica od osnutka bratovštine svetog Roka 1575., a koja i danas djeluje kao čuvar vjerskog, kulturnog te tradicijskog identiteta istoimenog grada i otoka. Za ovu je obljetnicu izrađena suvremena velika monografija o povijesti i djelovanju *rokovaca* u Korčuli u kojoj su objedinjene dosadašnje spoznaje te ponuđen čitav niz novih interpretacija i iščitavanja višestoljetne tradicije i baštine popraćene nizom dokumentarističkih fotografija čime se može pohvaliti rijetko koja živuća bratovština na našoj obali.¹ Kada se spominju korčulanske bratovštine Svih svetih (utemeljena 1301.), svetog Roka iz 1575. te Blažene Djevice Marije od Utjehe-Pojasa (osnovana 1603.), onda posebno veseli da je u jubilarnoj 2025. njihovo djelovanje u Velikom tjednu (*Vela setemana u gradu Korčuli*) uvršteno u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske – Listu zaštićenih kulturnih dobara pod brojem Z – 7981.² Taj je višegodišnji postupak provodila Turistička zajednica grada Korčule, a na temelju elaborata i povijesnog prikaza specifičnosti korčulanskog Velikog tjedna nekoć i danas koji je napisao Korčulanin, prof. dr. sc. Damir Tulić, ujedno i autor naziva ovog novo zaštićenog hrvatskog kulturnog dobra.³

U jubilarnoj 2025. hvale je vrijedna inicijativa korčulanske Gradske

1 *Rokovci 1575. – 2025. 450. obljetnica bratovštine svetog Roka u Korčuli*, ur. Damir Tulić, Ivan Fabris, Bratovština sv. Roka i župa svetog Marka u Korčuli, Korčula, 2025. U ovoj suvremenoj monografiji iznova je priređena i tiskana knjiga korčulanskog opata Iva Matijace, *Povijest bratovštine sv. Roka u Korčuli*, Korčula 1975., a dodana su joj još dva nova poglavlja pod naslovom *Sveti Roko u gradu i na otoku Korčuli: razvoj kulta i likovna baština*, autora Damira Tulića, te *Pjevana baština bratovštine sv. Roka u Korčuli*, autora Ivana Fabrisa.
2 URL: <https://minkulture.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/2025%20Dokumenti/Odluka%20o%20progla%C5%A1enju%20statusa%20kulturnog%20dobra%20za%20Velu%20setemana%20u%20gradu%20Kor%C4%8Duli.pdf> (30. 10. 2025.)
3 URL: <https://dalmatinskiportal.hr/zivot/vela-setemana-korculanska-svetkovina-upisana-u-registar-nematerijalne-kulturne-bastine-republike-hrvatske/243851> (30. 10. 2025.)

knjižnice *Ivan Vidali* da se, makar i skromno, obilježi 400. obljetnica smrti jednog od najzaslužnijih korčulanskih biskupa Teodora Dieda (Venecija, 1571. – Korčula, 1625.). Na prijedlog mletačkog Senata biskupsko ga je imenovanje zateklo dok je vršio dužnost priora dominikanskog samostana Santi Giovanni e Paolo u Veneciji, a nakon što je njegov predšasnik biskup Rafael Riva (1605. – 1610.), također dominikanac, bio iz Korčule premješten u Chioggiu. Diedo je u svega petnaest godina pastirske službe na tronu korčulanskih prelata ostavio sređenu biskupiju kao i ključni dvotomni volumen uredbi i dokumenata o povijesti Korčulanske biskupije poznatiji kao *Directorium Episcoporum Ecclesiae Curzolensis* (započet 1611.), odnosno „spomenik na papiru trajniji od mramora“, kako je to napomenuo lokalni povjesničar *medicus* Antonio Paulini (1696. – 1757.), referirajući se na spomenuti biskupov „kodeks“.⁴ Ovaj je korčulanski povjesničar donio i nadnevak biskupove smrti u Korčuli 23. kolovoza 1625. kada je Teodor imao 54 godine.

Biskupovo se petnaestogodišnje djelovanje u malenom dalmatinskom gradiću može sagledati iz raznih interesnih polazišta, počevši od njegove intenzivne pastoralne i upravno-administrativne djelatnosti, primjerice osnivanje samostalne župe u mjestu Pupnatu 1625., utemeljenje bratovštine brodograditelja i tesara pod zaštitom svetog Josipa 1623. u korčulanskoj crkvi Svih svetih ili održavanje dviju sinoda u Katedrali 1612. i 1622., do niza reformi u duhu provođenja odredbi Tridentskog koncila (1545. – 1563.) i konsolidacije Crkve nakon burnog 16. stoljeća.⁵ Ovom prilikom biskupova će se korčulanska epizoda promatrati kroz prizmu povijesti umjetnosti te će se uz rekapitulaciju poznatih činjenica vezanih uz Dieda kao naručitelja umjetnina dosadašnje znanje nadopuniti novim zapažanjima te upozoriti na, do sada, posve nepovezani kontekst uvođenja i „kodificiranja“ novog tip krstionice na otoku Korčuli, u čemu je ovaj biskup odigrao ključnu ulogu.

4 Antonio Paulini, *Storia ecclesiastico-profana di Curzola (del Dottor Antonio Paulini cittadini Corzolano) che contiene anco le cose principali della Dalmazia, e varie dissertazioni sopra diverse cose relative a Curzola*, 227, prijepis rukopisa iz kraja 19. stoljeća u Opatskom arhivu župe svetog Marka u Korčuli (nadalje OAK).
5 O životu biskupa Dieda te njegovom pastoralnom i crkveno-pravnom djelovanju u Korčuli vidjeti: Giovanni Michele Cavalieri, *Galleria de sommi pontefici, patriarchi, archivescovi e vescovi dell'ordine de'predicatori, divisata con cinque Cronologie, Tomo Quarto*, Stamperia Arcivescovale: Benevento, 1696., 544-545; Daniele Farlati, *Illyrici Sacri tomus sextus. Ecclesiae Ragusine*, apud Sebastianum Coleti: Venetiis, 1800., 398-400; Stjepan Krasić, *Pet stoljeća dominikanske nazočnosti u Korčuli 1498. – 1998.*, Hrvatska dominikanska provincija, nakladni zavod Globus: Zagreb, 1998., 235-238; Božo Baničević, *Korčulanska biskupija 1300. – 1830.*, Crkva u svijetu: Split, 2003., 141-156.

Još od davne 1939. i pisanja Cvita Fiskovića poznato je da je biskup Diedo bio naručitelj pale na oltaru u apsidi južnog broda korčulanske katedrale s prikazom *Presvetog Trojstva* uglednog venecijanskog majstora Leandra Bassana ([Leandro da Ponte] Bassano, 1557. – Venecija, 1622.).⁶ Autor je sliku pripisao Leandru, sinu slavnog Jacopa Bassana ([Jacopo da Ponte], oko 1515. – 1592.) kojem se do tada atribuirala korčulanska pala, temeljem zapisa iz *Vodiča po Veneciji (Guida per la Città di Venezia)* Giannantonija Moschinija iz 1813. godine.⁷ Moschini je tamo naveo kako je od jednog prijatelja čuo da se u crkvi svetog Marka u Korčuli nalazi kopija nešto manjih dimenzija Leandrove pale iz venecijanske crkve Santi Giovanni e Paolo, a koja je također majstorovo djelo (sl. 1, 2). Dakle izravni slikarev model za Diedovu korčulansku palu bila je ona iz venecijanske dominikanske crkve u kojoj je biskupa tada u funkciji priora zatekla vijest o imenovanju na korčulansku stolicu. Leandrovo venecijansko djelo nastalo je za oltar bratovštine *ligadora* (majstora specijaliziranih za pakiranje i povezivanje robe) pod zaštitom Presvetog Trojstva sa sjedištem u dominikanskoj crkvi na oltaru u prvoj kapeli s lijeve strane transepta, a naslikano je između 1593. i 1595. godine.⁸ Na pali je prikazano zajedništvo apostola s Marijom kako se mole raspetom Isusu kojeg s neba spušta Bog Otac praćen golubicom Duha Svetog. U donjem desnom dijelu slike klečeći je lik svetog Dominika, pogleda uprtog u Bogorodicu, kako u desnici drži ljiljan dok u spuštenoj ljevici u vjerskom zanosu ima otvoreni dlan. Slikom dominira jarki venecijanski kolorit u suglasju crvenih, zelenih, žućkastih i ciklama-ljubičastih tunika na čak četiri apostola te intenzivno plavo nebo, kao i na modro-crvenoj odjeći Boga Oca u kontrastu sa zlatnožutim svjetlosnim sjajem uokolo kompozicije nebeskog Trojstva. Na korčulanskoj slici, za koju su već lokalni biskupi Mihovil Toma Triali 1762. i Šimun Spalatin 1777. pisali kako je Diedo 1622. obnovio oltar i ukrasio ga slikom na kojoj je dao izraditi vlastiti portret (ne

⁶ Cvito Fisković, *Korčulanska katedrala*, Nadbiskupska tiskara: Zagreb, 1939., 60-61.

⁷ Giannantonio Moschini, *Guida per la Città di Venezia all amico delle belle arti*, I., Tipografia di Alvisopoli: Venezia, 1813., 149-150.

⁸ Alessandra Pattanaro, „La Trinità appare alla Vergine, agli apostoli e a san Domenico“, u: *La basilica dei Santi Giovanni e Paolo – Pantheon della Serenissima*, ur. Giuseppe Pavanello, Marcianum Press – Venezia, Fondazione Giorgio Cini - Venezia: Venezia, 2012., 280-283.

spominjući pritom ime slikara), doista se nalazi i lik učenog biskupa Teodora kako kleči zaogrnut bijelim plaštem sa zlatom vezenim bordurama i pobožno promatra Prijestolje Milosti i apostole. Kako i priliči nadnaravnoj viziji, simboli biskupske časti i vlasti – zlatna mitra i biskupski štap, položeni su na tlo u znak poštovanja prema ostalim svetim sudionicima. Kratka, još uvijek crna kosa i bljedunjavo lice skladno nadopunjuju biskupove tanke i duguljaste prste u sklopljenim rukama na kojim se žari zlatni prsten s plavim safirom (sl. 3). Diedov vitalni portret nagnao je istraživače da nastanak slike vežu u drugu polovicu drugog desetljeća 17. stoljeća, odnosno neposredno nakon trenutka kada biskup 1615. naložio da se učini nova pala s ikonografskim sadržajem starije.⁹ To bi sugerirao i izgled tada četrdeset četverogodišnjeg biskupa, a godina 1622. u kojoj umire slikar Leandro činila bi se prekasna. S obzirom da je biskup posvetio novi kameni oltar Presvetog Trojstva u Katedrali u ožujku 1621., slika je tada morala biti na oltaru, a nije nemoguće da ju je prelat mogao naručiti u Veneciji i ranije pa njoj prilagoditi lijepi kameni oltar rad domaćeg klesara, a o kojem će biti riječi kasnije.

Važno je istaknuti kako je Diedov portret na oltarnoj pali najskladniji te ujedno i najekstravagantniji od svih takvih malobrojnih pokušaja u korčulanskoj sakralnoj baštini da se u likovno djelo uključi lik donatora zaslužnog za nabavu umjetnine. Najraniji takav „školski“ primjer je poliptih najvećeg kasnogotičkog slikara u Dalmaciji Blaža Jurjeva (vijesti od 1412. do 1450.) iz 1438. – 1439. u korčulanskoj crkvi Svih svetih na kojem je „idealizirani kolektivni portret“ desetak članova bratovštine naslikan u adoraciji ispred Kristova groba.¹⁰ No, ovdje je riječ o simboličkom te formatom minijaturnom predstavljaju naručiteljskog kolektiva bratovštine učinjenog prema ikonografskoj perspektivi, a ne zaslužnog pojedinca koji svojim likom i dimenzijama ravnopravno sudjeluje u svetoj sceni. Stoga je Diedo, makar i u arhaičnom stavu kao klečeći biskup u plaštu sa sklopljenim rukama i prikazan u profilu uz donji rub slike, izveden kao stvarni, ali i

⁹ Sanja Cvetnić, „Portreti Leandra Bassana u Hrvatskoj“, *Radovi instituta za povijest umjetnosti*, 28, 2004., 89-92.

¹⁰ Damir Tulić, Nina Kudiš, *Opatska riznica, katedrala i crkve grada Korčule*, Župni ured sv. Marka – Korčula: Korčula, 2014., 224-225, s prethodnom literaturom.

pasivni sudionik čudesnog ukazanja Presvetog Trojstva apostolima. Gotovo istovremeno jedan od članova obitelji Ismaeli dao se dopojasno naslikati u tričetvrt profilu kako sklopljenih ruku sudjeluje u čudesnoj viziji svetog Hijacinta gdje svetac kleči pred Bogorodicom s Djetetom (sl. 4). Riječ je o velikoj oltarnoj pali iz korčulanske crkve Marijinog začeca – Gospojini, a nakon nedavne restauracije smještenoj u Katedrali nad ulaskom u krstionicu u prizemlju zvonika. Prikazani donator bio bi najvjerojatnije Vicko Ismaeli koji je u prvoj četvrtini 17. stoljeća obnovio crkvu te za života u njoj 1608. pripremio monumentalnu podnu grobnicu. Palu je naslikao je Domenico Tintoretto (1560. – 1635.), slabije talentirani sin i nasljednik velikog oca Jacopa (1518. - 1594.) čija monumentalna slika svetog Marka od sredine 16. stoljeća krasi glavni oltar Katedrale.¹¹ Treći, ujedno i posljednji prikaz premeta donatora na nekoj korčulanskoj pali nalazi se u likovno skromnoj te gotovo posve nepoznatoj slici koja se izvorno nalazila na oltaru biskupa Nikole Španića (1673. – 1707.) u crkvi svetog Antuna na Glavici u predgrađu Korčule. On je tu stariju gotičku crkvu obnovio krajem 17. stoljeća te sagradio kamenu skalinađu i posadio aleju čempresa uz nju, u crkvi podigao kamenu barokni oltar ukrašen svojim grbom i palom, a pred njim je i pokopan 1707. u unaprijed pripremljenoj grobnici.¹² Po uzoru na biskupa Dieda, ali u formatu donatorskog prikaza Vicka Ismaelija, dao je naslikati palu s prikazom Bogorodice s Djetetom kako lebdi na nebu dok joj se na zemlji klanjaju sveti Nikola, sveti Antun Opat, sveti Antun Padovanski i sveti Gajetan (njega je biskup Nikola predložio gradskim vlastima da ga izaberu za suzaštitnika Korčule), a u donjem desnom kutu dopojasni je lik biskupa Španića u koralnom ruhu kako sklopljenih ruku moli svece „da čuvaju njegovu ostavštinu“ – malenu crkvicu sa skalinađom i tek posađenim čempresima naslikanima na brijevu u daljini (sl. 5). Ta malena, likovno odveć skromna i fotografijom nepublicirana pala anonimnog lokalnog slikara, danas u Opatskom, odnosno Župnom dvoru u Korčuli, predstavlja posljednji primjer premeta kao donatora

11 Za korčulanske slike Jacopa i Domenica Tintoretta te radionice s prethodnom bibliografijom: Nina Kudiš, „Le opere di Jacopo e Domenico Tintoretto e della bottega in Istria, Dalmazia e Veneto“, u: *Tintoretto 2019*, ur. Giuseppe Gullino, Irene Favaretto, Istituto Veneto di Scienze Lettere ed Arti, Scuola Grande di San Rocco in Venezia: Venezia, 2021., 199-215.

12 Damir Tulić, Nina Kudiš, *Opatska riznica, katedrala ...*, 258.

izravno uključenog u nastanak likovnog djela.

Odavno je poznato kako se na glavnom oltaru župne crkve svetog Petra u Čari na otoku Korčuli nalazi vrijedna, no u 19. stoljeću vrlo oštećena i kasnije više puta popravljena pala Leandra Bassana s prikazom *Nevjera svetog Tome*.¹³ I ova slika ima svoj predložak u istoimenoj oltarnoj pali iz dominikanske crkve Santi Giovanni e Paolo, danas u *Gallerie dell'Accademia* u Veneciji (sl. 6, 7). Tu je sliku Leandro naslikao za sjedinjenu bratovštinu svetog Vinka Fererskog i svetog Petra Mučenika, najvjerojatnije između 1590. i 1595., stoga se likovi ove dvojice svetaca nalaze u prvom planu kako kleče i promatraju scenu gdje u monumentalnoj unutrašnjosti hrama sa stupovima i pilastrima uskrsli Krist uzima Tominu ruku i stavlja je na svoj probodeni bok uz ekstatičnu prisutnost ostalih apostola.¹⁴ Formalne razlike između venecijanske i slike u Čari su u činjenici da je prva pravokutnog oblika s radnjom koja se događa u interijeru te da su u prvom planu dva sveca promatrača (zaštitnici naručiteljske bratovštine). U Čari slika je lučno zaključena, čudesni se događaj zbiva na prostranom trgu s građevinama u pozadini i bez dvojice dominikanaca u prvom planu. Pretpostavljeno je kako se i Leandrova slika u Katedrali te ova u Čari mogu datirati u isto vrijeme, odnosno u doba Diedovog episkopata između 1611. i 1625, odnosno stilski u sam kraj Leandrove slikarske produkcije.¹⁵ Potonja se od 1886. nalazi na neobaroknom mramornom oltaru kojeg je u Splitu izradila radionica majstora Pavla Bilinića.¹⁶ Za sliku u Čari je pretpostavljeno kako se izvorno nalazila na drvenom oltaru, a na kakvom su do danas sačuvane Leandrove slike u franjevačkoj crkvi u Hvaru i župnoj crkvi u Splitskoj na Braču gdje su smještene u korintske ili kompozitne arhitektonske edikule retabla zaključene zabatima i ukrašene tipičnim venecijanskim kasnorenesansnim repertoarom,

13 Radoslav Tomić, Slika »Nevjerni Toma« Leandra Bassana u Čari, u: Zbornik Čare, I, Župni ured – Čara, Mjesni odbor – Čara, 1999., str. 135-138. s prethodnom literaturom.

14 Alessandra Pattanaro, „Incrudelità di san Tommaso“, u: *La basilica dei Santi Giovanni e Paolo – Pantheon della Serenissima*, ur. Giuseppe Pavanello, Marcianum Press – Venezia, Fondazione Giorgio Cini - Venezia: Venezia, 2012., 279-280.

15 Radoslav Tomić, „O nekoliko najvrjednijih renesansnih i baroknih slika na otoku Korčuli“, u: *Zbornik 700 godina Korčulanske biskupije*, ur. Igor Fisković, Marko Stanić, Župni ured sv. Marka – Korčula: Korčula, 2005., 186.

16 Alena Fazinić, „Župna crkva svetog Petra“, u: Zbornik Čare, I, Župni ured – Čara, Mjesni odbor – Čara: Čara, 1999., 125.

odnosno kerubinima, girlandama i volutama.¹⁷ Ovu pretpostavku sada potvrđuje zapis vizitacije biskupa Vinka Kosovića (1734. – 1761.) od 20. lipnja 1736., a od iznimne je važnosti jer ne samo da potvrđuje kako se slika nalazila na pozlaćenom i bogato rezbarski ukrašenom glavnom oltaru, nego i eksplicitno navodi ime njezinog majstora: „pictura fuit depicta manu celeberrimi pictoris Leandri Basanensis“, a to bi ujedno bio i zasada najraniji spomen Leandra kao autora pale u Čari.¹⁸ Međutim, valja se vratiti biskupu Diedu i njegovom navodu prilikom vizitacije Čare 8. svibnja 1612. kada je naložio da se oltarana slika mora u cijelosti promijeniti i zamijeniti novom.¹⁹ Već sljedeće 1613. u *Directorij* je unesen podatak kako je Diedo posvetio glavni oltar u župnoj crkvi u Čari.²⁰ To bi svakako moglo sugerirati da je slika nabavljena u drugoj polovici 1612. ili prvoj 1613. u Veneciji, moguće zajedno s oltarom s obzirom da nije riječ o cjelini velikih dimenzija. U tom bi slučaju slika u Čari prethodila slici u na oltaru u Katedrali (posvećenom 13. ožujka 1621.), što bi bilo novo tumačenje dosadašnje kronologije nabave Leandrovih slika za otok Korčulu. Kada iza ovih narudžbi postavimo ključnu osobu – biskupa Dieda, onda nam dostojanstvo crkve, makar i katedralne, pada u drugi plan pred potrebom koju je ovaj prelat vidio kada je godinu dana ranije odredio da se slika u Čari mora odmah zamijeniti novom. S obzirom da je on, kao što je već rečeno, prije dolaska u Korčulu bio prior u venecijanskoj crkvi Santi Giovanni e Paolo, a u kojoj su na oltarima bile dvije Leandrove pale, ujedno i prototipovi za njihove dimenzijama manje i likovno nešto suzdržanije korčulanske varijante – posve je jasno da se Diedo odlučio na očigledno: za svoju biskupiju naručiti skromnije replike postojećih slika iz matične crkve svoga dominikanskog reda. Premda je riječ o mikrodacaciji – prijedlog da se Leandrova slika u Čari datira u 1612. ili 1613., a ona u Korčuli između 1615. i 1620., moći će se stilski još detaljnije elaborirati u trenutku

17 Radoslav Tomić, „Bogorodica s Djetetom, sv. Stjepanom papom i sv. Nikolom“, u: *Sveto i profano, slikarstvo talijanskog baroka u Hrvatskoj*, ur. Radoslav Tomić, Danijela Marković, Galerija Klovičevi davori – Zagreb: Zagreb, 2015., 105-109.

18 OAK, Epp. Cossovich – Triali (1730. – 1760.). Visita Cossovich 1736, 45v. (Ovu arhivaliju navodim prema ondašnjoj signaturi te bilješkama učinjenim 2002. i 2005. dok se ona nalazila u Opatskom arhivu u Korčuli).

19 *Directorium Episcoporum Ecclesiae Curzolensis*, I., 1611., sada u Opatskoj riznici svetog Marka u Korčuli.

20 *Directorium Episcoporum* ....., II., bez numeracije. Uslijed oštećenja ne može se sa sigurnošću iščitati o kojem je mjesecu riječ, no posveta se zbilja na dan 5. svibnja (?) 1613.

kada bude dovršena restauracija slike iz Katedrale, koja je upravo u tijeku, te u nekoj, nadati se, skoroj budućnosti bude ponovno izvršen suvremeni zahvat na teško oštećenoj i u bojanom sloju vrlo stanjenoj slici u Čari.²¹

Nakon promišljanja o Leandrovoj pali *Presveto Trojstvo* u korčulanskoj katedrali potrebno se vratiti i za lokalnu sredinu iznimno važnom, ali dosad slabo proučenom kamenom oltaru - djelu korčulanskog kipara, klesara i graditelja Ivana Pomenića. O majstoru, čije je djelovanje još uvijek slabo proučeno i nepovezano, ne može se govoriti bez spomena njegovog angažmana na gradnji katedrale svetog Stjepana Pape u gradu Hvaru. Brojne su bile peripetije i otezanja s obnovom, odnosno proširenjem i velikom nadogradnjom katedrale susjednog otoka Hvara, a te je opsežne radove u prvoj četvrtini 17. stoljeća koordinirao nadzornik gradnje kanonik Andrija Bertučević. On je 7. svibnja 1620. došao u Korčulu te u općinskoj pisarni i pred svjedocima sklopio ugovor s majstorima Ivanom Pomenićem Andrijinim te Nikolom, sinom majstora Marina Vlahotića.²² Majstori su se obvezali da će sagraditi veliku pravokutnu apsidu i presvoditi je križnorebrastim svodom s ukrasima, a prema nacrtu iz knjige koju posjeduje Pomenić i koje je izabrao Bertučević. Svi kameni ukrasi, odnosno postamenti, kanelirani pilastri, korintski kapiteli i vijenci te drugi ukrasi, „trebaju biti učinjeni prema nacrtima na označenim stranicama te knjige, kako već traži *savršeno umijeće*“, a majstori ih trebaju gotove ugraditi na licu mjesta. Iz navedenog se ugovora doznaje da je Korčulanin Ivan Pomenić Andrijin ujedno i proto majstor gradnje hvarske stolnice, odnosno njezinog pročelja i apside te da će on dati mjere, to jest uzorke, po kojima će i drugi korčulanski majstori klesati kamen za rečenu gradnju. Kako je zaključio Cvito Fisković, Pomenić je imao bilježnicu s crtežima iz koje je naručiteljima mogao ponuditi već gotova rješenja na izbor. Isti je autor 1937. pronašao te potom 1949. upozorio na postojanje jedne takve bilježnice koju je otkrio u korčulanskom Opatskoj knjižnici, a objavio ju je detaljnije tek 1991. godine.²³ Ta zbirka crteža oltara, kamina, grbova,

21 Leandrova slika iz Katedrale od 2023. nalazi se na restauraciji u Restauratorskom odjelu Dubrovnik Hrvatskog restauratorskom zavoda.

22 Cvito Fisković, *Hvarska katedrala*, Čakavski sabor: Split, 1976., 28.

23 Cvito Fisković, „Crteži graditelja i kipara u Korčulanskoj bilježnici“, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 31, 1991., 237-268.

komemorativnih ploča, crkvenog namještaja, kao i raznih skica s prikazima flore i faune te veza iglom poznata je kao *Korčulanska bilježnica*, a nastala je tijekom 17. stoljeća kolažiranjem raznih crteža i slobodnih listova. Ona predstavlja raritet za poznavanje načina rada dalmatinskih domaćih majstora, ali i potvrdu o slobodi naručiteljevog izbora na temelju uvida u repertoar ukrasa. Nakon restauracije od 2014. izložena je u Opatskoj riznici svetog Marka u Korčuli.²⁴ Jedan list iz te bilježnice bit će zanimljiv kod prenošenja tipologije oblika i ukrasa crkvenog namještaja povezanog s biskupom Diedom, o čemu će biti riječi kasnije.

Pomenić je 23. prosinca 1620. iz Korčule pisao kanoniku Bertučeviću kako mu prema ranijem dogovoru radi nacрте te organizira i nadgleda druge klesare na izradi velikog kamenog luka apside, a bit će kanoniku za daljnje radove na raspolaganju čim dovrši ugovorene kamene elemente glavne kapele za Hvar te „oltar kojeg se ovdje u Korčuli obvezao napraviti za Presvijetlog gospodina biskupa“.²⁵ Riječ je bez sumnje o oltaru *Presvetog Trojstva* za biskupa Teodora Dieda, koji je već bio ugovoren 1620., a čini se bez sumnje dovršen i postavljen do ožujka iduće 1621. godine (sl. 8). Naime, taj je novi oltar posvetio upravo biskup Teodor 12. ožujka 1621. kako je zabilježeno na kraju drugog volumena Diedovog *Directorija*.²⁶ Protomajstor Ivan Pomenić spominje se na gradilištu hvarske katedrale sve do sredine 17. stoljeća. U lipnju 1650. majstor Frano Pomenić je u ime svog oca Ivana Pomenića, pokojnog Andrije, predao pismo korčulanskom knezu te tražio da se njegovom ocu isplati za kamenje koje je isklesao za hvarsko gradilište, a koje već godinama leži na Vrniku jer ga nitko nije došao preuzeti.²⁷ Bilo bi stoga za pretpostaviti kako je majstor nakon sredine 17. stoljeća vjerojatno u poodmakloj dobi preminuo u rodnoj Korčuli u šestom ili sedmom desetljeću 17. stoljeća. I doista, *Matična knjiga mrtvih korčulanske katedralne župe (Liber obituum)* u razdoblju od 1642. do 1740. otkriva nam nadnevak smrti Ivana Pomenića, pokojnog Andrije.²⁸ On je preminuo 23. ožujka 1667. okrijepljen svetim

24 Damir Tulić, Nina Kudiš, *Opatska riznica, katedrala ...*, 28-29.

25 Cvito Fisković, *Hvarska katedrala*, 32, 111.

26 *Directorium Episcoporum ... II.*, stranica bez numeracije.

27 Cvito Fisković, *Hvarska katedrala ...*, 42.

28 OAK, *Liber obituum Ecclesie Cathedralis Curzolen. An: 1642 – 1740.*, f. 34v

sakramentima te je pokopan u katedrali svetog Marka. Bilješka ne donosi Ivanovu starosnu dob, no može se zaključiti s obzirom na njegov angažman u Hvaru od 1620. da je bio rođen u pretposljednem ili posljednjem desetljeću 16. stoljeća te da je umro u dobi između sedamdeset i osamdeset godina. Važno je istaknuti da je zabilješka o njegovom pokojnom ocu Andriji bez sumnje vezana uz klesara Andriju Pomenića, od prije poznatog iz dokumenta povezanog s uglednim bračkim kiparom i slikarom Nikolom Lazanićem. Naime, prema ugovoru od 15. veljače 1589. Andrija se obvezao da će Nikolu opskrbiti kvalitetnim korčulanskim kamenom za gradnju i izvedbu kipova za sakristiju stare crkve svetog Vlaha u Dubrovniku.²⁹ Od kamena koje je isporučio Pomenić do danas su sačuvani Lazanićevi potpisani kipovi svetog Vlaha i svetog Jeronima u novoj Parčevoj crkvi koju je od 1706. do 1715. podigao venecijanski kipar i arhitekt Marino Gropelli (1662. - 1728.).³⁰

Pomenićev katedralni oltar za biskupa Dieda od iznimne je važnosti jer nam pokazuje kako su korčulanski klesari shvaćali altarističke zadatke u prvoj četvrtini 17. stoljeća. Naime, tada su monumentalni i klasično koncipirani mramorni oltari polako krenuli istiskivati drvene pozlaćene otare iz venecijanskih crkava, a taj će se trend prenijeti na Dalmaciju u drugoj polovici 17. stoljeća. U Korčuli ta će se promjena zorno vidjeti na oltaru od mramora i kamena posvećenom svetom Antunu Padovanskom koji su baš u Katedrali podignuli Vicko i Nikola Španić 1672. godine.³¹ Stoga Pomenićev oltar djeluje više kao pokušaj da se u kamenu ponovi raskošni rezbareni i pozlaćeni oltar, nego da se istakne stilska i logična čistoća klasičnih arhitektonskih redova i pripadajuće im dekoracije. Taj se *horror vacui*, kao i ponavljanje starijih dekorativnih elementa iz 15. i 16. stoljeća, vidi na segmentnim poljima s dva različita plitka cvijeta ili pak naročito na korintskim stupovima, posve opletenima u donjem dijelu lisnatim „arabeskama“, a u gornjem isprepletenim trakama nalik palminim granama.³²

29 Cvito Fisković, „Lazanićevi kipovi u Dubrovniku“, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 6, 1950., 30.

30 O kiparu Nikoli Lazaniću s prethodnom bibliografijom vidjeti: Damir Tulić, „Nepoznati *Ecce Homo* Nikole Lazanića u Italiji“, *Ars Adriatica*, 10, 2020., 105-112. O staroj i novoj crkvi svetog Vlaha u Dubrovniku i njihovim graditeljima vidjeti: *Zborna crkva sv. Vlaha u Dubrovniku*, ur. Katarina Horvat-Levaj, Dubrovačka biskupija, Zborna crkva sv. Vlaha, Institut za povijest umjetnosti, ArTresor naklada d.o.o., Dubrovnik – Zagreb, 2017.

31 Damir Tulić, Nina Kudiš, *Opatska riznica, katedrala ...*, 171-174.

32 Damir Tulić, Nina Kudiš, *Opatska riznica, katedrala ...*, 179-180.

Ipak ne može se poreći još uvijek visoka izvedbena snaga Pomeničeva dljeta, klesarska sigurnost i preciznost reza koja će kod lokalnih klesara drastično opadati kako se bude bližio kraj tekućeg i prva polovica narednog 18. stoljeća, a mramorni oltari budu sve više dominirati otočnim sakralnim prostorima. Važno je upozoriti na kameni oltar Gospe od Karmena (nekad Gospe od Ružarija) u župnoj crkvi u Smokvici, a koji je prenesen iz srušene stare župne crkve (sl. 9). Sagrađen je neposredno prije 1658., kada ga u vizitaciji kao novog spominje biskup Frano Manolla (1643. – 1664.), a dao ga je podignuti Frano Tomašić, stanovnik Smokvice.³³ Do sada nije zamijećeno da je ovaj oltar vjerna replika Diedova oltara iz korčulanske katedrale. Po veličini, rasporedu ukrasa, napose identičnih stupova te kerubina moguće je da ga je izradila upravo Pomeničeva radionica. Taj oltar ukazuje kako su u 17. stoljeću sve župne otočne crkve gledale u Katedralu kao formalno ishodište svojih liturgijskih instalacija, a što će se potvrditi i u drugom dijelu teksta kada bude riječi o uvođenju nove tipologije krstionice.

Zaključujući promišljanja o Diedu i Pomeniču vezana uz korčulanski oltar, još jedan arhivski zapis precizira njegovu gradnju u 1620. te navodi Teodora kao donatora, a slikara Leandra kao autora pale. U svibnju 1736. korčulanski biskup Vicko Kosović obavio je vizitaciju Katedrale. On navodi kako je „došao do oltara koji se nekoć zvao svetog Jakova, a sada Presvetoga Trojstva; sav je kameni, vješto izrađen, a njegova je pala na platnu, oslikana rukom Leandra iz Bassana, najslavnijeg slikara. Utemeljio ga je Preuzvišeni i Prečasni Gospodin brat Teodor Diedo, biskup prethodnik, godine 1620., a sada po pravu pripada časnom Kaptolu gospode kanonika ove Katedrale među kojima se izabire prokurator koji će se brinuti za njegove potrebe i opremu. Na menzi je kamena kustodija u koju je ubačena drvena kutija s vratima, a u njoj se čuva srebrni relikvijar u obliku većeg križa od filigrana unutar kojeg je maleni kristalni križić s relikvijom drva svetog Križa. On se u svečanoj procesiji nosi oko cijelog grada uz prisutnost kanonika i svih bratovština na dan Našašća i Uzvišenja sv. Križa i to pod baldahinom, a kako je odredio

33 Božo Baničević, *Župna crkva sv. Marije u Smokvici. Stara i nova, O stotoj obljetnici Nove*, Župni ured Očišćenja Bl. D. M – Smokvica: Smokvica, 2020., 11, 19-20. Oltar je izvorno bio posvećen Gospi od Ružarija, kasnije je posvećen Gospi Karmelskoj i svetom Antunu Padovanskom.

predšasnik biskup Marin Drago, ujedno i darovatelj ovog relikvijara“.³⁴

Konačno kada je riječ o oltarima i slikama u Katedrali povezanima uz biskupa Dieda valja upozoriti i na jedan gotovo nepoznat detalj, a ponovno nam ga otkriva Kosovičeva vizitacija. Riječ je o oltaru svetog Ivana Krstitelja smještenom u apsidi sjevernog broda, odnosno lađe svetog Ivana, a koji je još od 15. stoljeća bio pod *jus patronatom* obitelji Kanavelić. Prvotni gotički oltar, te onaj obnovljen u 17. stoljeću, nisu se sačuvali jer je potonji krajem 18. stoljeća bilo uklonjen, na način da je na njegovo mjesto iz kapele svetog Roka prenesen oltar svetog Ivana Evanđelista, tada pod *jus patronatom* obitelji Giunio, a titulari su im objedinjeni.³⁵ Dana 14. svibnja 1736. biskup je pristupio ovom oltaru u pratnji kanonika, a oni su ga obavijestili kako je „prema predaji, oltar podigao (obnovio) biskup Diedo. Sav je izrađen od vješto obrađenog kamena, ali je pala učinjena na platnu i oslikana rukom izvrsnog slikara. Na njoj je prikaz Blažene Djevice Marije s Isusom u naručju, a tu je i lik svetog Ivana Krstitelja. Postoje, također još dvije druge slike od kojih prva prikazuje svetog Teodora mučenika, a druga pak svetog Vilima, budući da su sam biskup i njegov nećak nosili imena svetaca ovih pobožnih [muževa], a kako su rekli gospoda kanonici. Iznad navedene pale nalazi se izvjesna drvena ploča oslikana tako da prikazuje Krista u agoniji, naslikana od znamenitog slikara Tiziana i veoma se cijeni.“³⁶ Ovaj navod nalazi potporu u činjenici da je 1623. biskup Teodor Diedo posvetio novi oltar u čast svetog Ivana Krstitelja kod sakristije, odnosno u sjevernoj apsidi.³⁷ Ako ovaj podatak stavimo u širi kontekst tada je jasno da je Diedo bio ključni čimbenik reorganizacije apsidalnih oltara, odnosno da ih je posve preoblikovao. Tako je 1621. posvetio kameni oltar majstora Ivana Pomeniča sa slikom Leandra Bassana u južnoj, a 1623. onaj obnovljeni svetog Ivana Krstitelja u sjevernoj apsidi. Na

34 OAK, Epp. Cossovich – Triali (1730. – 1760.). *Visita Cossovich 1736*, 16v – 17r. Kamena kustodija, djelo Marka Andrijića iz kraja 15. stoljeća, u prvoj je četvrtini 18. stoljeća sekundarno umetnuta u predelu Pomeničevog oltara koja je tom prilikom izrezana po sredini te joj je prekinut vješto klesani vitičasti ukras akantusa. Za kustodiju vidjeti: Damir Tulić, Nina Kudiš, *Opatska riznica, katedrala ...*, 179; Goran Nikšić, *Marko Andrijić egregius et prudens magister*, Gradska knjižnica Ivan Vidali – Korčula: Korčula, 2022., 178.

35 Cvito Fisković, *Korčulanska katedrala ...*, 59; Damir Tulić, Nina Kudiš, *Opatska riznica, katedrala ...*, 194. U ranijim publikacijama često su se znali zamijeniti mjesta ovih oltara, odnosno spajati im nazive, no 1736. precizno je određeno kako se Krstiteljev oltar nalazi kod sakristije, a Evanđelistov u kapeli svetog Roka.

36 OAK, Epp. Cossovich – Triali (1730. – 1760.). *Visita Cossovich 1736*, 6r, v.

37 *Directorium Episcoporum ...*, II., bez paginacije.

prvom oltaru na pali ostavio je naslikan svoj lik, a na potonjem prelatovu je memoriju čuvala oltarna slika s prikazom sveca imenjaka zaštitnika - svetog Teodora, ujedno i prvog zaštitnika Venecije, prije nego li je to u 9. stoljeću postao „sveprisutni“ sveti Marko. Iako ova oltarna slika (kao ni oltar iz prve četvrtine 17. stoljeća) nije sačuvana, u pomalo nevjerojatnoj, ali ne i slučajnoj simbolici, svetom Marku, naslovniku Katedrale te zaštitniku grada Korčule i nekadašnje biskupije, od 1756. pridružit će se novi gradski suzaštitnik – sveti Teodor (Todor).³⁸ Konačno, jedina sačuvana umjetnina koja je pripadala oltaru opisanom 1736. je slika manjeg formata na drvu s prikazom *Krist u agoniji u Getsemanskom vrtu* kako ga tješi anđeo, a danas je izložena u Opatskoj riznici (sl. 10). Njezina velika vrijednost pogrešno je 1736. dovedena u vezu sa slavim Tizianom, no riječ je o iznimno zanimljivom djelu povezanom uz radionicu velikog slikara Ludovica Carraccija (1555. – 1619.) iz Bologne.³⁹ Do sada su prepoznate tri identične Ludovicove kompozicije nastale u drugoj polovici prvog desetljeća 17. stoljeća (danas u privatnim zbirkama): sve tri su manjeg formata, naslikane na bakru te namijenjene privatnoj pobožnosti. Stoga je posve opravdana pretpostavka da je malenu sliku ove tematike u Korčulu preko Venecije mogao donijeti upravo biskup Teodor Diedo i to za svoju privatnu pobožnost u biskupskoj palači. Korčulanska je slika datirana u drugo desetljeće 17. stoljeća, dakle u kraj Carraccijeve karijere te je najvjerojatnije nastala u njegovoj radionici, a svojom se zamjetnom kvalitetom (makar joj je nužna restauracija) ističe među slikama u Opatskoj riznici. Carraccijeva je invencija kasnije prenijeta i u grafički medij, primjerice to je, među ostalima, učinio majstor Benoit Thiboust (1619. – oko 1694.). Jedan dosad nepoznat primjerak ovog grafičkog lista nalazi se u *Misalu* iz 1784. tiskanom u Veneciji i sačuvanom u Opatskoj knjižnici u Korčuli (sl. 11).⁴⁰

38 O povijesti štovanja i likovnim djelima vezanim za „korčulanskog“ svetog Todora vidjeti: Damir Tulić, „Povijest svetog Todora i njegovi likovni prikazi u gradu Korčuli“, *Godišnjak grada Korčule*, 7, 2002., 133-164.

39 Nina Kudiš, „L'Orazione nell'Orto del Tesoro abbaziale di Korčula (Curzola)“, u: *Scripta in honorem Igor Fisković. Zbornik povodom sedamdesetog rođendana*, ur. Miljenko Jurković, Predrag Marković, Sveučilište u Zagrebu: Zagreb-Motovun, 2015., 327-339.

40 *Canon Missae ad usum Episcoporum ac Prelatorum Solemniter, vel privatè celebrantium*. Venetiis. Ex Typographia Balleoniana, Anno MDCCLXXXIV., 54. Autor se nije potpisao na grafički list, a većina drugih grafika u ovom izdanju koristi ploče čuvene gravirke časne sestre Isabelle Piccini (1644. – 1634.).

Biskup Teodor Diedo i širenje nove tipologije krstionice u prvoj četvrtini 17. stoljeća

Uz pregled i nadopunu dosadašnjih spoznaja vezanih uz biskupa Dieda u ulozi naručitelja oltara i slika za Katedralu, kao i zasad najraniji spomen uglednog slikara Leandra Bassana kao autora oltarne pale u Korčuli i Čari, valja se osvrnuti i na jednu neuočenu i nekontekstualiziranu prelatovu aktivnost. Ona je vezana uz uvođenje i „standardiziranje“ novog tipa krstionice u otočne crkve, a sukladno posttridentskim naputcima kojih je Diedo bio dosljedan provoditelj, a ticali su se forme i funkcije liturgijskih instalacija.

U katedrali svetog Marka sačuvan je stari gotički krsni zdenac u obliku duboke kružne zdjele ukrašene reljefnim lavljim glavama iz čijih usta izlaze lisnate grane, a gornji je profilirani rub ukrašen motivom tordiranog konopa te briljantnih vrška. Ta je krstionica, djelo osrednjih domaćih klesara, nastala u 15. stoljeću te se u njoj blagoslivljala voda i vršio obred krštenja (izlivanjem vode na glavu krštenika).⁴¹ Ona se nije do danas sačuvala u izvornom obliku, budući da joj je tijekom jednog od nekoliko kasnijih premještanja unutar prostora Katedrale kao postolje bio umetnut naopako okrenut raniji kapitel, a najvjerojatnije je potjecao od kolonade starije romaničko-gotičke crkve iz 14. stoljeća.⁴² U što preciznijem rasvjetljavanju forme, funkcije te smještaja ove stare krstionice te posebno one nove - učinjene u prvom desetljeću 17. stoljeća, a obje su sačuvane i više puta seljene unutar Katedrale, pomažu nam apostolske te posebno vizitacije korčulanskih biskupa, kako bi pokušali što bolje rasvijetliti ovaj do sada neproučen fenomen.

Sadašnja krstionica Katedrale kao prostorna cjelina uređena je u prizemlju zvonika tek 1967. zaslugom posljednjeg mitronosnog opata don Iva Matijace (1916. – 1994).⁴³ On je u taj maleni kvadratni, ali skladni kameni prostor presvođen križnorebrastim svodom i prema ulici rastvoren velikim (restauriranim) lukom zatvorenim monumentalnim drvenim vratnicama, smjestio gotičku kamenu zdjelu s pripadajućim postoljem (sl. 12). Unutar

41 Cvito Fisković, *Korčulanska katedrala* ..., 65; Damir Tulić, Nina Kudiš, *Opatska riznica, katedrala* ..., 206.

42 Goran Nikšić, *Marko Andrijić* ..., 120.

43 Damir Tulić, Nina Kudiš, *Opatska riznica, katedrala* ..., 205-207.

velikog zdenca ubačeno je niže postolje za manju kamenu zdjelu za trajnu pohranu svete vode, a zatvorena je polukružnim poklopcem s monumentalnim brončanim kipom Krista (ikonografski vrlo bliskog Ivanu Krstitelju).⁴⁴ Taj se „vanjski“ gotički zdenac u prvoj polovici 20. stoljeća nalazio u četvrtom brodu Katedrale – kapeli svetog Roka gdje ga je zatekao i Cvito Fisković 1930-ih. Na jednoj staroj fotografiji iz početka 1950-ih stara je krstionica bila smještena ispred trećeg pilona (između oltara sv. Roka i lađe sv. Ivana) i to na mjestu netom demontiranog oltara Sveta tri kralja - nekoć zvanog *altare Beatae Mariae Virginis ad Capitellum* i preseljenog na sjevernu stranu zvonika (sl. 13). Tada nije imala manju unutrašnju kamenu zdjelu niti brončani kip, već samo plitki drveni dvodijelni poklopac, a logično je pretpostaviti da je pred navedeni pylon preseljena s mjesta na koji je 1950. postavljen oltar *Epifanije* u kapeli svetog Roka.

U vrijeme prve i najvažnije od triju apostolskih vizitacija obavljenih u Dalmaciji, one koju je u veljači 1579. u Korčuli učinio veronski nadbiskup Agostino Valier, a cilj joj je bio implementacija tridentskih odredbi, spominje se stara krstionica Katedrale.⁴⁵ Ona je bila zapuštena i nepokrivena te je svatko mogao uzimati vodu, a jer nije bila natkrivena poklopcem mnogo je prašine padalo u nju. Slično je neuredno zatekao i sakrarij. Valier je odredio da se krsni zdenac prilagodi odnosno učini sukladno veličini i visini prema prosudbi arhitekta i kamenoklesara te da ga se smjesti tako da svećenik može obilaziti oko njega. Krstionica se mora pokriti piramidalnim ormarom od orahovine s križićem na vrhu i treba je zaogrnuti svilenim velom. Zdenac se valja postaviti tako da što manje ometa crkveni prostor (ulaz) te mora uvijek biti zatvoren, a djeca neka se krste nad njime (kada se uredi).⁴⁶ No ovaj prvi stari i u 20. stoljeću preuređeni krsni zdenac, koji je 1967. ponovno priveden funkciji krštenja, nije mogao zadovoljiti propise i potrebe koje je dvije godine prije Valierove vizitacije definirao jedan od stupova protureformacije, neumorni milanski kardinal Karlo Boromejski (1538. – 1584.), beatificiran

44 Alena Fazinić, „Restauratorski radovi u korčulanskoj katedrali“, *Croatia Christiana periodica*, 4, N. 6, 1980., 31.

45 Archivio Storico Diocesi di Verona (nadalje ASDV), *Visita Apostolica A. Valier*, busta No. 2., 64.

46 ASDV, *Visita Apostolica A. Valier*, busta No. 2., 64, 112-113.

1602., kanoniziran 1610. godine. Njegove precizne upute o gradnji i opremanju crkava *Instructionum fabricae, et supellectilis ecclesiasticae*, objavljene 1577., donose niz preciznih odredbi o izgledu i korištenju sakralnih prostora, liturgijskih instalacija te namještaja.⁴⁷ U XIX. poglavlju raspravlja o krstionici napominjući kako se ona u propisanom obliku zajedno sa sakrarijem treba nalaziti u svakoj katedralnoj i župnoj crkvi, a razlikuje se s obzirom na dostojanstvo i veličinu same građevine.⁴⁸ Tako za katedrale napominje da bi krstionicu trebalo graditi kao zasebnu građevinu odvojenu od crkve, odnosno oratorij i kapelu centralnog tipa, a preferira oblik oktogona presvođenog kupolom pokrivenom olovom te s lanternom na vrhu. U njoj bi obavezno trebao biti oltar posvećen svetom Ivanu Krstitelju, a na njemu slika Ivana kako krsti Isusa u rijeci Jordan. U slučaju da nije moguće sagraditi oltar, onda treba biti bar slika ili kip s istom tematikom. Ukoliko je gornji naputak nemoguće izvesti, tada uz biskupovo dopuštenje, krstionica se može urediti u jednoj od kapela same crkve. Uređenje krsnog mjesta trebalo bi biti niže od crkvenog poda, a tlocrtno odgovarati samostojećoj kapeli. Krsni zdenac valja učiniti od jednog velikog komada mramora, odnosno (zbog veličine) više njih, a njegov bi donji bazen kanalicima trebao odvoditi vodu u podzemnu cisternu. Usred tog većeg bazena na stupu bi bila zdjela u kojoj bi se čuvala sveta voda tokom cijele godine i služi za krštenje. Iz te gornje zdjele voda se srebrnom žlicom izljeva na glavu djeteta nad donjim većim bazenom i otječe u podzemlje. Čitava se konstrukcija krsnog mjesta treba natkriti ciborijem od mramora ili drva (ovisno o rangu crkve), s ukrašenim stranicama i vratnicama koje su zaključane kad se zdenac ne koristi, a na njegovom vrhu trebaju biti kipovi svetog Ivana kako krsti Krista. Kako bi se sačuvala čistoća krsne vode, spremnik se mora držati zatvoren, odnosno poklopljen s dvije drvene ploče. Čitava se konstrukcija ciborija mora prekriti svilenim velom bijele boje koja

47 *Instructionum fabricae, et supellectilis ecclesiasticae libri II. Caroli S. R. E. Cardinalis tituli S. Praxedis ....*, apud Pacificum Pontium: Mediolani, 1577.; Robert Sénécal, „Carlo Borromeo's *Instructiones fabricae et supellectilis ecclesiasticae* and its origins in the Rome of his time“, *Papers of the British School at Rome*, 68, November 2000., 241-267.

48 *S. Caroli Borromaei Instructionum fabricae ecclesiasticae et supellectilis ecclesiasticae libri duo/ De la construction et de l'ameublement des églises par s. Charles Borromée; Nouvelle Edition ...* par M. l'Abbé Eugène Van Drival, Lefranc: Arras, 1855. [1577.], 82-105.

odgovara značenju ovog sakramenta. Pohrana pribora za krštenje, odnosno knjige, sveta ulja, ručnici i druge stvari neka se uredi nalik bogato ukrašenom ormaru u kapeli krstionice. U župnim crkvama ili onima nižeg ranga gdje se zbog prostora ili materijalnih te drugih objektivnih stvari ne može izvesti, makar i jednostavniji gore navedeni oblik, krstionica neka bude u prvoj kapeli uz glavna vrata na strani Evanđelja (s lijeva gledajući od ulaza prema glavnom oltaru), dijelom ukopana u zid ili samostojeća, ograđena željeznim rešetkama dovoljno širokim za kretanje svećenika i kumova te treba paziti da njezin smještaj ne smeta otvaranju crkvenih vrata. Ako nije moguće smjestiti krstionicu uz ulaz s lijeve strane, tada uz dopuštenje biskupa ona može biti postavljena u kapeli s desna.

Zbog kompleksnosti netom navedenog uređenja, čak i u reduciranoj i pojednostavljenoj formi, sveti Karlo daje alternativu, odnosno „Drugi oblik krstionice po rimskom običaju“.⁴⁹ Ona se sastoji od veće vanjske kružne mramorne zdjele s rupom u dnu postavljene na stup kroz koji otječe upotrijebljena krsna voda u podzemlje. U sredini ove zdjele je druga manja istog oblika podignuta na niže postolje u kojoj se čuva sveta voda za krštenje. Nad krstionicu se, kao i u prvom obliku, treba postaviti ciborij - piramidalni ormar od orahovine te se u njemu treba urediti sakrarij - za pohranu svetih ulja i krsnog pribora, a iznutra ormar treba presvući bijelom svilenom tkaninom. Ovu instalaciju treba natkriti tabulatom – oslikanim drvenim baldahinom - bilo da lancima visi sa svoda, odnosno stropa ili da je oslonjen na stupove koji zatvaraju prostor za smještaj krstionice. Konačno, kao zadnju alternativu mudri milanski kardinal određuje i „Treći oblik krstionice za rimski obred“ napominjući da će on biti dopušten „kada mjesni biskup zbog velike oskudice smatra da je nužno odobriti ga“.⁵⁰ Tako određuje da se krstionica napravi od čvrstog mramora i u jajolikoj formi (nalik kružnoj zdjeli) i s kiparskim ukrasom, a treba biti otprilike dva i pol lakta dužine te jednog i pol lakta širine. U tom kamenu neka se isklešu dva spremnika, udaljena jedan od drugoga tri unce, glatko i uredno u obliku zdjela; neka budu okrugla (polukružna), iste

49 S. Caroli Borromaei Instructionum fabricae ecclesiasticae ..., 100-104.

50 S. Caroli Borromaei Instructionum fabricae ecclesiasticae ..., 104-105.

visine i širine. Ovu veliku zdjelu valja postaviti na stupac (*columella*). Od ta dva spremnika zdjele, jedan će biti okrenut prema glavnom oltaru, u kojem će se čuvati sveta voda; drugi, iz kojeg će se izljevati voda tijekom krštenja, bit će okrenut prema zidu suprotno glavnom oltaru. Na dnu ovog spremnika neka se napravi mali kanalić, kroz koji voda teče do otvora, a zatim kroz unutarnji stupac kanalićem odlazi do male podzemne cisterne, odnosno istječe u tlo. Ova krstionica neka se prekrije drvenim pokrovom ili ciborijem, prema gore propisanom obliku, te neka se postavi mali ormarić i primijeni pokrov od tkanine (*conopoeum*).

Ne čudi, stoga, da je Valier 1579. odredio preuređenje krstionice, a to je ponovio i drugi apostolski vizitator Michele Priuli 1603. godine. Par godina potom, u vrijeme biskupa Rafaela Rive, također dominikanca iz venecijanskog samostana Santi Giovanni e Paolo, isklesana je nova kamena krstionica, danas smještena s lijeve strane glavnog portala u kutu zapadnog pročelnog zida i zvonika (sl. 14). Prema grbu u kasnorenesansnoj kartuši s dvoglavim orlom u polju ustanovljeno je kako ju je najvjerojatnije donirao korčulanski knez Angelo Giustiniani na službi u gradu od 1604. do 1607. godine.⁵¹ Postavljena je na kamenu kubus s prednje strane ukrašen plitkim reljefom s dva stilizirana zrcalna dupina. Na njega je uzdignut niži kameni stup nalik „dvostrukoj kruški“ sa zrcalnim redom lijepo klesanih akantusovih listova u sredini stegnut konopcem nalik zmiji. On nosi veliku kružnu zdjelu, čije su kanelire u donjem dijelu ispunjene, a u gornjem duboko uklesane. Zdjela završava s dva reda listova, od kojih su oni donji akantusovi, a gornji nalik „voden-listu“. Po sredini zdjele s prednje je strane izvijenja kartuša s grbom kneza Giustinianija. Zdjela – isklesana od jednog komada kamena s unutrašnje je strane podijeljena kamenom pregradom na dva jednaka dijela, od kojih jedan ima kružnu perforaciju u dnu. Kamena je krstionica natkrivena čvrsto fiksnim visokim drvenim oktogonanim ormarom čije su stranice ukrašene rezbarenim cvjetovima, a nadvišen je piramidalnim završetkom s kipićem svetog Ivana Krstitelja na vrhu. Osim što je vrlo kvalitetan rad domaćeg majstora, ova kasnorenesansna krstionica se spominje kao nova

51 Cvito Fisković, Korčulanska katedrala ..., 65-66.

1611. prilikom vizitacije biskupa Dieda.⁵² Međutim, prelat nije bio zadovoljan svim elementima izvedbe pa je odredio da se nova krstionica ne koristi dok se ne popravi, odnosno adaptira napominjući da klesar valja ukloniti postojeći kamen i zamijeniti ga drugim, čvršćim, a što bi se jamačno moglo odnositi na kubus postolja koji je možda bio lošije kvalitete kamena ili prenizak u odnosu na cjelinu. Potom je biskup napomenuo da se privremeno koristi stara krstionica, dok se ne popravi nova, ali pod uvjetom da ju se pokrije poklopcem zbog održavanja čistoće.

Pitanje izvornog smještaja stare i nove krstionice iz vremena biskupa Dieda te njihova funkcija i odnos može se precizirati na temelju vizitacije korčulanskog biskupa Vinka Kosovića održane u svibnju 1736. godine.⁵³ Tako prelat 13. svibnja opisuje kako je krstionica isklesana u kamenu i postavljena na umjetnički izrađen stup. Velika ovalna zdjela od jednog komada kamena po sredini je odijeljena na dva jednaka dijela. U onom okrenutom prema zidu čuva se pamuk kojim se brišu sveta ulja nakon pomazanja novo krštene djece; u drugom pak dijelu nalazi se otvor kroz koji se izliva voda koja pada s glave krštenika, tako da ona kroz kanal u središtu stupa otječe sve do tla u podzemni odvod, odnosno cisternu. Velika je kamena zdjela zatvorena čvrsto usidrenim visokim oktogonanim drvenim ormarom, odnosno poklopcem s rezbarenim ukrasom na čijem je izduženom piramidalnom vrhu kip svetog Ivana Krstitelja sa školjkom u ruci. Prilikom obreda oktogonali se poklopac rastvara gotovo do polovice, a njegov ključ čuva katedralni župnik, ovdje prisutni časni gospodin Dominik Letis. Krstionica je smještena sa strane oltara svetog Križa uz mala vrata koje vode na trg – pijacu. Postoji i druga velika kamena zdjela za pohranu vode koja se blagoslivlja dva puta godišnje, odnosno na Veliku subotu i na uočnicu Duhova, a koju potom dva puta na godinu dolaze uzeti župnici svih župa Korčulanske biskupije kako bi krstili djecu u svojim otočnim župnim crkvama. Ova je velika zdjela zatvorena jednostavnim drvenim poklopcem s ključem koji čuva katedralni kanonik župnik. Ona je smještena u glavnom brodu između velikih vrata i novopodignute grobnice biskupa predšasnika Marina Draga koju je on učinio

⁵² *Directorium Episcoporum ... I.*, 3-4.

⁵³ OAK, Epp. Cossovich – Triali (1730. – 1760.). *Visita Cossovich 1736*, 4r, v.

1732. sebi i nasljednicima na korčulanskoj katedri. Zaključujući vizitaciju, biskup Kosović navodi kako je „prope altare S. Antonij Patavini“, odnosno u neposrednoj blizini oltara svetog Antuna Padovanskog kamena grobnica biskupa Marina Draga.⁵⁴

Kada znamo da je oltar svetog Antuna Padovanskog 1672. bio izvorno podignut u prvom interkolumniju sjeverne lađe svetog Ivana te većim dijelom leđima naslonjen na donji dio zvonika, kako je ostalo sve do 1873., kada je demontiran i preseljen na sadašnje mjesto, od kuda je uklonjen kameni oltar Svetog Križa i preseljen u crkvu Svih svetih (sada oltar svete Ane), onda se može vrlo precizno odrediti mjesto prvotne gotičke, ujedno i najstarije korčulanske krstionice.⁵⁵ Ona je bila smještena u sjeverozapadnom kutu glavnog broda na spoju pročelja i katedralnog zvonika. Kada je početkom 17. stoljeća zbog novih propisa izgubila svoju prvotnu funkciju, ostala je na svom izvornom mjestu te je postala spremnik za blagoslovljenu vodu koja će se dijeliti korčulanskim svećenicima za potrebe krštenja u njihovim župnim crkvama. Sam se obred krštenja odvijao nešto dalje, u prvom traveju južne lađe svetog Jakova, odnosno između malih vrata i tadašnjeg oltara Svetog Križa (sadašnjeg sv. Antuna) u drugom južnom traveju. Da je izvorni smještaj nove krstionice u kontinuitetu od početka 17. sve do kraja 19. stoljeća bio na istom mjestu, dakle u prvom traveju južne lađe svetog Jakova, potvrđuje i zapis iz 1873., kada je premješten oltar svetog Antuna postavljen do krstionice u južnom brodu.⁵⁶ Nova je krstionica ostala na svom mjestu sve do prve polovice 20. stoljeća, kada je postavljena u sjeverozapadni kut između zvonika i pročelja, a gdje se i danas nalazi, a ona gotička „otišla“ je u kapelu svetog Roka. Stari drveni oktogonali ormar (ciborij) koji se opisuje 1736. vjerojatno potiče iz prve četvrtine 18. stoljeća, a na što upućuje uz rezbariju i stilizacija kipa svetog Ivana Krstitelja na vrhu, čiju izvornu posrebnenu epidermu skrivaju kasniji gusti nanosi smeđe boje.⁵⁷

⁵⁴ OAK, Epp. Cossovich – Triali (1730. – 1760.). *Visita Cossovich 1736*, 18v.

⁵⁵ Damir Tulić, Nina Kudiš, *Opatska riznica ...*, 171-174.

⁵⁶ OAK, *Knjiga povijesnih crtica župe Korčula (Cronaca della Chiesa di Curzola)*, 11, rukopis opata Trojanisa započeta u zadnjoj četvrtini 19. stoljeća.

⁵⁷ Damir Tulić, *Drvena skulptura u Korčuli od 16. do 20. stoljeća*, diplomski rad na Odjelu za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2005., K. 30, 58.

Iz navedenih arhivskih podataka i uputa u *Instructiones* jasno je da je u Korčuli primijenjen treći i najjednostavniji oblik krstionice, no ne i bez lokalnih specifičnosti. Treba razlikovati krstionicu u Katedrali u odnosu na one druge po župnim crkvama u Blatu, Smokvici, Čari, Žrnovu, Lombardi te od 1625. u novoj župi Pupnatu. U Katedrali se voda blagoslivljala i čuvala u staroj gotičkoj zdjeli od kuda bi se distribuirala župnim crkvama po otoku. Zbog toga namjena kamene zdjele u novoj krstionici je nešto drukčija od propisanog. Naime, kako se blagoslovljena voda čuvala u zasebnoj (staroj krstionici), nije bilo potrebno da se ista čuva i u novoj, stoga je jedna polovica kamene zdjele služila kao „sakrarij“ (sada za pohranu upotrijebljenog pamuka natopljenog svetim uljima od krsnog obreda), a druga je bila prazna i kroz nju je tijekom polijevanja glave djeteta voda tekla kanalom kroz stup u podzemnu cisternu, odnosno odvod. Ova je podzemni slivnik do danas sačuvan u podu (manja kvadratna kamena ploča koja se podiže željeznom alkom na poklopcu) pored drugog pilastra u južnoj lađi te time *in situ* potvrđuje položaj nekadašnje krstioničke instalacije. Uputama svetog Karla dosljednije su krstionice u župnim crkvama otoka, a zbog povezanosti s biskupom Diedom, valja posebno upozoriti na one sačuvane u Čari i Smokvici (sl. 15, 16).⁵⁸

Već prilikom Valierove vizitacije Smokvice 1579. naloženo je da se nabavi nova krstionica, no manjih skladnih dimenzija kako ne bi zauzimala puno prostora unutar skućene crkve. Kako to nije učinjeno do apostolske vizitacije Michelea Priulija 1603., ovaj je vizitator bio vrlo jasan: „Zapovjedio je srušiti sakrarij-krstionicu starinsku što je blizu vrata i ondje podignuti novu krstionicu u formi kako savjetuje“.⁵⁹ Izuzetno je zanimljiva krstionica u Čari jer na kvadratnoj kamenoj bazi ima do pola sačuvan natpis koji spominje korčulanskog biskupa Teodora Dieda. S obzirom da se isti, ali cjelovitiji natpis nalazi na bazi krstionice u župnoj crkvi u Smokvici (koja ima novu rekonstruiranu kamenu zdjelu), a cjelina je identična ovoj u Čari,

58 Krstionica u Čari je usputno opisana u radu o župnoj crkvi svetog Petra te je okarakterizirana kao „vješti barokni klesarski rad 17. – 18. stoljeća“. Za „ostatke dužeg natpisa na bazi“ napomenuto je kako je „teško utvrditi odakle potječe natpis, no vjerojatno se odnosi na korčulanskog biskupa Teodora Dieda (1571. – 1625.). Alena Fazinić, *Župna crkva svetog Petra* ..., 126.

59 Božo Baničević, *Župna crkva sv. Marije u Smokvici. Stara i nova, O stotoj obljetnici Nove*, Župni ured Očišćenja Bl. D. M – Smokvica: Smokvica, 2020., 14-15.

natpis bi mogao glasiti: „Mnogo časni otac u Kristu, gospodin Teodor Diedo Venecijanac, biskup korčulanski“, a to obje kamene instalacije datira u drugo ili treće desetljeće 17. stoljeća.⁶⁰ Iz ovog se daje zaključiti da je upravo Diedo zaslužan za nabavu ovih krstionica, a model je lako prepoznati - riječ je o replikama nove krstionice iz Katedrale nastale između 1604. i 1607. godine. Prilikom vizitacije biskupa Dieda 1612. još uvijek nije bila učinjena nova krstionica u Smokvici budući da ovaj korčulanski prelat napominje: „nedolična je i neka se nabavi nova kamena kako se to nalazi u selu Blatu ... i neka se postavi na ranije mjesto s natkriljem od orahovine ili drugog pogodnijeg drva...“.⁶¹ Apostolski vizitator Oktavijan Garzadori 1624. nalazi da je „izvor kršteni dosti dobre strukture“.⁶² Ovaj navod jasno upućuje da je u crkvi već postavljena nova kamena krstionica, za čiju je izradu, a s obzirom na natpis zaslužan upravo biskup Diedo. Pozivanje na krstionicu u Blatu, a koja se nije sačuvala u kiparski elaboriranoj formi, je zanimljivo jer biskup Diedo 1612. određuje: „Izvor krsni neka se postavi usred onog luka sa desne strane blizu prozora kad se uđe u crkvu i odozgor ukrasi kao što je izvor u Katedrali u Korčuli ..., a stari neka se odstrani“.⁶³ Kada je 8 svibnja 1612. biskup Diedo vizitirao župnu crkvu svetog Petra u Čari za krstionicu je naredio: „Neka se u potpunosti načini novi kameni zdenac te neka se u svemu postupi kako je određeno kod zdenca u župnoj crkvi u Smokvici“.⁶⁴ Biskup Kosović je 1736. u župnoj crkvi u Čari zapisao kako je pristupio krstionici koju je našao kamenu podijeljenu na dva dijela i postavljenu na perforiranom stupu te da ima zatvoren poklopac s ključem koji čuva župnik. Unutar krstionice je staklena posuda s krsnom vodom koja se dva puta godišnje donosi iz Katedrale, a tu je i srebrna posudica za sveto ulje, dok se u drugoj polovici kamene zdjele obavlja krštenje.⁶⁵ Slično je zapisao i za onu u župnoj crkvi u Smokvici. Dakle, krstionice otočnih župnih crkava precizno su slijedile propise temeljene na

60 *M^{ro} · R^{mi} · IN · XSTO · PATRIS · D · D · THEODO^{ri} · DEDO · VEN · EPI · CORZ^{si}*.

61 Božo Baničević, *Župna crkva sv. Marije u Smokvici* ..., 15.

62 Božo Baničević, *Župna crkva sv. Marije u Smokvici* ..., 17.

63 Božo Baničević, *Župa Blato u vizitacijama papinskih vizitatora i korčulanskih biskupa 1560. – 1830.*, Matica hrvatska – Blato: Blato, 2024., 42, 71. Diedo je ovdje provodio naredbe iz Garzadorijeve apostolske vizitacije 1603. godine.

64 *Directorium Episcoporum* ..., I., 79v.

65 OAK, Epp. Cossovich – Triali (1730. – 1760.). *Visita Cossovich 1736*, 45v.

odredbama svetog Karla budući da se u jednoj polovici kamene zdjele čuvala voda, a u drugoj, sa slivnikom kroz stup, odvijao obred krštenja. Spomenute krstionice u Čari i Smokvici nisu sačuvala svoje drvene oktogonalne ciborije, a također su više puta premještane s obzirom na proširenje čarske i gradnju nove smokviške crkve. Na ove dvije krstionice zamjećuje se nešto slabija kvaliteta klesanja od predloška u Katedrali, a bez sumnje su rad domaćih korčulanskih klesara.

Kada je riječ o utjecajima i širenju već iskušanih rješenja onda je posve jasan *modus operandi*: Katedrala služi kao model iz kojeg se prenose i nižem rangu župnih otočnih crkava prilagođavaju odredbe o uređenju te obliku sakralnih instalacija. Iz Korčule se model prenosi u Blato, iz Blata u Smokvicu, iz Smokvice u Čaru.⁶⁶ U slučaju novog tipa krstionice, a o kojem je riječ u ovom tekstu, do nas su dospjele samo dvije iz Diedova vremena – u Čari i Smokvici, dok su one u preostalim crkvama po otoku kasnije zamijenjene novima. Ne treba sumnjati da su sve imale ili trebale imati standardizirani model prema onoj kneza Giustinianija iz korčulanske katedrale. Zaključujući temu krstionice valja naglasiti da je u širenju njezinog izgleda, konkretno onog u Korčuli, osim želje crkvenih naručitelja, vizualnom prenošenju modela svakako doprinio i njezin crtež – skica. Naime još je Cvito Fisković 1991. u već spomenutoj *Korčulanskoj bilježnici* publicirao nacrt „kamenice za blagoslovljenu vodu“ koji je izrezan s nekog nacrtu i nalijepljen na novi list uvezen u bilježnicu.⁶⁷ Pažljivijim promatranjem može se precizirati naziv crteža, odnosno u njemu prepoznati nacrt za donji dio posttridentske krstionice, a kakva je primijenjena baš u Katedrali u Korčuli (sl. 17, 18). Razlike između nedatiranog crteža i korčulanske Giustinijanijeve

66 U nizu ovakvih primjera na otoku Korčuli upozorio bih na, primjerice, aparaturu za Četrdesetosatno klanjanje i tabernakul na relaciji Korčula – Pupnat ili Korčula – Smokvica – Čara. Barokna drvena aparatura za svečano Četrdesetosatno klanjanje u Katedrali, a koja je služila sve do druge polovice 19. stoljeća, kada je nabavljena nova, a stara je sačuvana u bratovštini Blažene Djevice Marije od Utjehe - Pojasa u gradu, kopirana je početkom 19. stoljeća u kamenu na glavnom oltaru župne crkve u Pupnatu. Mramorni tabernakul za glavni oltar u Katedrali kojeg je naručio biskup Josip Kosirić (1787. – 1802.) u Veneciji 1790. budući da je bio malen, prodan je župnoj crkvi u Smokvici gdje je bio postavljen na glavni oltar. Potom je kopiran u kamenu u 19. stoljeću za glavni oltar župne crkve u Čari, gdje je uljanom bojom na kamenu simuliran raznovrsni mramor. U oba slučaja nije presudio stil već činjenica da su replicirane instalacije iz stolne crkve u Korčuli. Damir Tulić, „Sveti Roko u gradu i na otoku Korčuli: razvoj kulta i likovna baština“, u: *Rokovci 1575. – 2025. 450. obljetnica bratovštine svetog Roka u Korčuli*, ur. Damir Tulić, Ivan Fabris, Bratovština sv. Roka i župa svetog Marka u Korčuli, Korčula, 2025., 314.

67 Cvito Fisković, *Crteži graditelja i kipara u Korčulanskoj bilježnici ...*, 248, 253.

krstionice iz prvog desetljeća je gotovo zanemariva, no neki detalji mogli bi sugerirati da je crtež nastao nakon što je ona isklesana. Motiv dvostruke kruške po sredini je u Korčuli svezan konopom nalik zmiji, dok je na crtežu on izveden kao pojas ispunjen bisernim nizom, odnosno zaobljenim motivom briljantnih vršaka. U ovakvom se obliku javljaju krstionice u Čari i Smokvici (uz redukciju lisnatog ukrasa na obodu i s natpisom na bazi) pa bi se moglo zaključiti da je crtež mogao nastati u drugom i trećem desetljeću 17. stoljeća i služiti kao klesarski „prijenosnik“ ove nove i za otok Korčulu važne liturgijske instalacije. Nije na odmet podsjetiti da je jedan nacrt ornamentalnog friza s viticama iz *Korčulanske bilježnice* poslužio za identičan motiv predele oltara Svetog Križa iz druge četvrtine 17. stoljeća u Korčulanskoj katedrali (od 1873. oltar svete Ane u crkvi Svih svetih).⁶⁸

LITERATURA I IZVORI

Objavljene knjige i izvori:

Božo **Baničević**, *Korčulanska biskupija 1300. – 1830.*, Crkva u svijetu: Split, 2003.

Božo **Baničević**, *Župna crkva sv. Marije u Smokvici. Stara i nova, O stotoj obljetnici Nove*, Župni ured Očišćenja Bl. D. M – Smokvica: Smokvica, 2020.

Božo **Baničević**, *Župa Blato u vizitacijama papinskih vizitatora i korčulanskih biskupa 1560. – 1830.*, Matica hrvatska – Blato: Blato, 2024.

Canon Missae ad usum Episcoporum ac Prelatorum Solemniter, vel privatè celebrantium. Ex Typographia Balleoniana: Venetiis, Anno MDCCLXXXIV.

Michele **Cavaliere**, *Galleria de sommi pontefici, patriarchi, archivescovi e vescovi dell'ordine de'predicatori, divisata con cinque Cronologie, Tomo Quarto*, Stamperia Arcivescovale: Benevento, 1696.

Sanja **Cvetnić**, „Portreti Leandra Bassana u Hrvatskoj“, *Radovi instituta za povijest umjetnosti*, 28, 2004., 86-95.

Daniele **Farlati**, *Illyrici Sacri tomus sextus. Ecclesiae Ragusine*, apud Sebastianum Coleti: Venetiis, 1800.

Alena **Fazinić**, „Župna crkva svetog Petra“, u: *Zbornik Čare, I.*, Župni ured – Čara, Mjesni odbor – Čara: Čara, 1999., 115-128.

Alena **Fazinić**, „Restauratorski radovi u korčulanskoj katedrali“, *Croatica Christiana periodica*, 4, N. 6, 1980., 26-37.

68 Damir Tulić, Nina Kudiš, *Opatska riznica, katedrala ...*, 28.

- Cvito **Fisković**, *Korčulanska katedrala*, Nadbiskupska tiskara: Zagreb, 1939.
- Cvito **Fisković**, „Lazanićevi kipovi u Dubrovniku“, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 6, 1950., 27-31.
- Cvito **Fisković**, *Hvarska katedrala*, Čakavski sabor: Split, 1976.
- Cvito **Fisković**, „Crteži graditelja i kipara u Korčulanskoj bilježnici“, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 31, 1991., 237-268.
- Instructionvm fabricae, et suppellectilis ecclesiasticae libri II. Caroli S. R. E. Cardinalis tituli S. Praxedis** ..., apud Pacificum Pontium: Mediolani, 1577.
- Stjepan **Krasić**, *Pet stoljeća dominikanske nazočnosti u Korčuli 1498. – 1998.*, Hrvatska dominikanska provincija, nakladni zavod Globus: Zagreb, 1998.
- Nina **Kudiš**, „Le opere di Jacopo e Domenico Tintoretto e della bottega in Istria, Dalmazia e Veneto“, u: **Tintoretto** 2019, ur. Giuseppe Gullino, Irene Favaretto, Istituto Veneto di Scienze Lettere ed Arti, Scuola Grande di San Rocco in Venezia: Venezia, 2021., 199-215.
- Nina **Kudiš**, „L'Orazione nell'Orto del Tesoro abbaziale di Korčula (Curzola)“, u: *Scripta in honorem Igor Fisković. Zbornik povodom sedamdesetog rođendana*, ur. Miljenko Jurković, Predrag Marković, Sveučilište u Zagrebu: Zagreb-Motovun, 2015., 327-339.
- Giannantonio **Moschini**, *Guida per la Città di Venezia all'amico delle belle arti*, I, Tipografia di Alvisopoli: Venezia, 1813.
- Goran **Nikšić**, *Marko Andrijić egregius et prudens magister*, Gradska knjižnica *Ivan Vidali* – Korčula: Korčula, 2022.
- Alessandra **Pattanaro**, „Incrudelità di san Tommaso“, u: *La basilica dei Santi Giovanni e Paolo – Pantheon della Serenissima*, ur. Giuseppe Pavanello, Marcianum Press – Venezia, Fondazione Giorgio Cini - Venezia: Venezia, 2012., 279-280.
- Alessandra **Pattanaro**, „La Trinità appare alla Vergine, agli apostoli e a san Domenico“, u: *La basilica dei Santi Giovanni e Paolo – Pantheon della Serenissima*, ur. Giuseppe Pavanello, Marcianum Press – Venezia, Fondazione Giorgio Cini - Venezia: Venezia, 2012., 280-283.
- S. Caroli Borromaei Instructionum fabricae ecclesiasticae et suppellectilis ecclesiasticae libri duo/ De la construction et de l'ameublement des églises par s. Charles Borromée; Nouvelle Edition** ... par M. l'Abbé Eugène Van Drival, Lefranc: Arras, 1855. [1577.], 82-105.
- Robert **Sénécal**, „Carlo Borromeo's *Instructiones fabricae et suppellectilis ecclesiasticae and its origins in the Rome of his time*“, *Papers of the British School at Rome*, 68, November 2000., 241-267.
- Radoslav **Tomić**, „Slika »Nevjerni Toma« Leandra Bassana u Čari“, u: *Zbornik Čara*, I., Župni ured – Čara, Mjesni odbor – Čara: Čara, 1999., 129-138.
- Radoslav **Tomić**, „O nekoliko najvrjednijih renesansnih i baroknih slika na otoku Korčuli“, u: *Zbornik 700 godina Korčulanske biskupije*, ur. Igor Fisković, Marko Stanić, Župni ured sv. Marka – Korčula: Korčula, 2005., 180 – 194.

- Radoslav **Tomić**, „Bogorodica s Djetetom, sv. Stjepanom papom i sv. Nikolom“, u: *Sveto i profano, slikarstvo talijanskog baroka u Hrvatskoj*, ur. Radoslav Tomić, Danijela Marković, Galerija Klovićevi dvori – Zagreb: Zagreb, 2015., 105-109.
- Damir **Tulić**, „Povijest svetog Todora i njegovi likovni prikazi u gradu Korčuli“, *Godišnjak grada Korčule*, 7, 2002., 133-164.
- Damir **Tulić**, *Drvena skulptura u Korčuli od 16. do 20. stoljeća*, diplomski rad na Odjelu za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2005.
- Damir **Tulić**, „Nepoznati Ecce Homo Nikole Lazanića u Italiji“, *Ars Adriatica*, 10, 2020., 105-112.
- Damir **Tulić**, „Sveti Roko u gradu i na otoku Korčuli: razvoj kulta i likovna baština“, u: *Rokovci 1575. – 2025. 450. obljetnica bratovštine svetog Roka u Korčuli*, ur. Damir Tulić, Ivan Fabris, Bratovština sv. Roka i župa svetog Marka u Korčuli, Korčula, 2025., 217-327.
- Damir **Tulić**, Nina **Kudiš**, *Opatska riznica, katedrala i crkve grada Korčule*, Župni ured sv. Marka – Korčula: Korčula, 2014.
- Zborna crkva sv. Vlaha u Dubrovniku**, ur. Katarina Horvat-Levaj, Dubrovačka biskupija, Zborna crkva sv. Vlaha, Institut za povijest umjetnosti, Artresor naklada d.o.o., Dubrovnik – Zagreb, 2017.

RUKOPISI I ARHIVSKI IZVORI

- Opatski arhiv Korčula - OAK (Župni arhiv sv. Marka - Korčula)
- *Directorium Episcoporum Ecclesiae Curzolensis*, vol. I., II., 1611.
  - *Liber obituum Ecclesiae Cathedralis Curzolen.* An: 1642 – 1740.
  - *Visita Cossovich 1736.*, Epp. Cossovich – Triali (1730. – 1760.).
  - Antonio Paulini, *Storia ecclesiastico-profana di Curzola (del Dottor Antonio Paulini cittadino Corzolano) che contiene anco le cose principali della Dalmazia, e varie dissertazioni sopra diverse cose relative a Curzola*, prijepis s kraja 19. stoljeća u Opatskom arhivu župe svetog Marka u Korčuli.
  - *Knjiga povijesnih crtica župe Korčula (Cronaca della Chiesa di Curzola)*, rukopis opata Natala Trojanisa započet u zadnjoj četvrtini 19. stoljeća.
- Archivio Storico Diocesi di Verona (ASDV)
- Archivio Storico Diocesi di Verona (ASDV), *Visita Apostolica A. Valier*, busta No. 2.

ELEKTRONIČKI IZVORI

URL:<https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/2025%20Dokumenti//Odluka%20o%20progl%C5%A1enju%20statusa%20kulturnog%20dobra%20za%20Velu%20setemanu%20u%20gradu%20Kor%C4%8Duli.pdf>

URL:<https://dalmatinskiportal.hr/zivot/vela-setemana-korculanska-svetkovina-upisana-u-registar-nematerijalne-kulturne-bastine-republike-hrvatske/243851>

SLIKOVNI PRILOG

1. Leandro Bassano, Presveto Trojstvo s apostolima, Katedrala, Korčula (foto: Damir Tulić).

2. *Leandro Bassano, Presveto Trojstvo s apostolima, Santi Giovanni e Paolo, Venecija (foto: Wikimedia Commons).*

3. *Leandro Bassano, portret biskupa Teodora Dieda na oltarnoj pali Presveto Trojstvo s apostolima, Katedrala, Korčula (foto: Damir Tulić).*

4. *Domenico Tintoretto, Bogorodica s Djetetom, svetim Hijacintom i donatorom, Katedrala, Korčula (foto: Damir Tulić).*

5. *Leandro Bassano, Nevjera svetog Tome, iz Santi Giovanni e Paolo, sada Gallerie dell'Accademia, Venecija (foto: Wikimedia Commons).*

6. *Ivan Pomenić pok. Andrije, oltar Presvetog Trojstva, Katedrala, Korčula (foto: Damir Tulić).*

7. Bogorodica s Djetetom, sv. Nikolom, sv. Antunom Opatom, sv. Antunom Padovanskim, sv. Gajetanom i portretom biskupa Nikole Španića, izvorno u crkvi svetog Antuna na Glavici, Župni dvor, Korčula (foto: Damir Tulić).

8. Leandro Bassano, Nevjera svetog Tome, župna crkva svetog Petra, Čara (foto: Damir Tulić).

9. Korčulanski klesari (radionica Pomenić), oltar Gospe Karmelske (izvorno Gospe od Ružarija), župna crkva Očišćenja Blažene Djevice Marije, Smokvica (foto: Damir Tulić).

10. Radionica Ludovica Carraccija, Krist u agoniji u Getsemanskom vrtu, Opatska riznica svetog Marka, Korčula (foto: Damir Tulić).

13. Gotička krstionica Katedrale na fotografiji iz ranih 1950.-ih (foto: Damir Tulić).

14. Korčulanski klesari, krstionica s grbom kneza Angela Giustinianija, Katedrala, Korčula (foto: Damir Tulić).

11. Krist u agoniji u Getsemanskom vrtu, grafika u Misalu iz 1784., Opatska knjižnica, Korčula (foto: Damir Tulić).

12. Krstionica Katedrale uređena 1967. u prizemlju zvonika (foto: Damir Tulić).

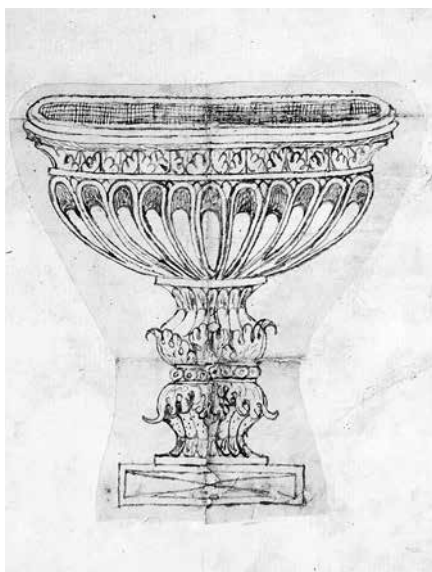
15. Korčulanski klesari, krstionica, župna crkva svetog Petra, Čara (foto: Damir Tulić).

16. Korčulanski klesari, krstionica, župna crkva Očišćenja Blažene Djevice Marije, Smokvica (foto: Damir Tulić).

17. Korčulanski klesari, krstionica s grbom kneza Angela Giustinianija, Katedrala, Korčula (foto: Damir Tulić).

18. Crtež krstionice iz Korčulanske bilježnice, Opatska riznica svetog Marka, Korčula (foto: Damir Tulić).

Bishop Teodor Diedo (1611–1625) and the Artistic Heritage of Korčula: New Perspectives on the 400th Anniversary of the Prelate's Death

ABSTRACT

In 2025 we commemorate the 400th anniversary of the death of one of the most influential bishops of Korčula, the Venetian Teodor Diedo (1571–1625). During his relatively brief but highly effective fifteen-year episcopate in Korčula, beginning in 1611, Diedo played a pivotal role in the implementation of the decrees of the Council of Trent. This study examines the bishop's tenure in Korčula from the perspective of art history. Alongside a reassessment of established facts concerning Diedo's activities as a patron of the arts, the article introduces a series of new observations based on archival sources and on a comparative analysis of apostolic and canonical visitation records dating from the 16th to the 18th century. The bishop commissioned an altarpiece from Leandro Bassano depicting the Holy Trinity with the Apostles for the eponymous altar in the Cathedral of Korčula, which also includes his donor portrait. For the parish church in the village of Čara, he likewise commissioned a wooden altar with the painting *The Incredulity of Saint Thomas* from the same master. Both works were produced in the second decade of the 17th century; the latter is here proposed to be dated to 1612 or 1613. The stone altar for Leandro's painting in the Cathedral was executed in 1620 by the Korčula stonemason and sculptor Ivan Pomenić. In the workshop of this master – who died in Korčula in 1667 – a replica of the aforementioned Cathedral altar was most probably produced in 1658 for the parish church in the village of Smokvica. The article further offers the first in-depth analysis of the form, function, and placement (as well as subsequent relocation) of a new type of baptismal font introduced in the Cathedral during the first decade of the 17th century. This font became the model for others in the parish churches of the island of Korčula, and Bishop Diedo played a crucial role

in the dissemination of this type, as evidenced by the surviving examples in Čara and Smokvica, both of which bear his inscription on their bases.

KEYWORDS: *bishop Teodor Diedo, Korčula, Čara, Smokvica, Lenadro Bassano, stonemason Ivan Pomenić, altar, baptismal font, 17th century*